

riyye nüshasına dayanarak neşretmiş (Kahire, ts. [Matbaatü dâri't-te'lîf]; 1370/1950), Gâde el-Mukaddem Adre, diğer iki nüshasını da dikkate alarak kitabı titiz bir çalışmayla yeniden yayımlamıştır (Beyrut 1416/1995). 2. *Kitâbü's-Semâ'*. Konusunda ilk çalışmalardan biri olan eserde, kadın veya erkek sesiyle yahut bir enstrümanla icra edilen müsikiyi dinlemenin câiz olup olmadığı hususu ele alınmaktadır. Müsiki dinlemenin haram olmadığını, aksini savunanların uydurma rivayetlere dayandıklarını söyleyen müellif, önce *Şaḥîḥ-i Buḥârî* ve *Şaḥîḥ-i Müslim* gibi kaynaklardan hareketle görüşünü destekleyen rivayetleri, müsiki dinleyen sahâbî ve tâbiileri, ardından İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve Sâlih b. Ahmed b. Hanbel gibi âlimlerin sözlerini nakletmiş, müsiki dinlemeyi haram sayanların dayandığı delillere güvenilemeyeceğini ileri sürmüştür. Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Telbîsü İblîs*'te İbnü'l-Kayserânî'nin görüşlerini çürütmeye çalışmıştır (meselâ bk. s. 237-243). Müellifin ibâhiyye taraftarı olmakla suçlanmasına yol açan eser, el-Mektebetü'l-Ezheriyye'de bulunan tek nüshası esas alınarak Ebü'l-Vefâ el-Merâgî tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1390/1970, 1415/1994).

İbnü'l-Kayserânî'nin kaynaklarda adı geçen diğer bazı eserleri de şunlardır: *el-Elfâz ruviyet fi'l-eḥādîs fe-şahḥafehâ ba'zû'n-neḳale, Esmâ'ü ricâl mine'd-ḍu'afâ'* *şezzet 'an İbn 'Adî zekerahüm Ebû Hâtim b. Hibbân fi kitâbih* (iki cüz), *Ferâ'izü't-ta'âm ve sünenüh, el-Fevâ'idü'l-muntekât mine's-şihâḥ ve'l-ğarâ'ib ve'l-efrâd ve ğayri zâlik min ḥadîsi'l-kâdî el-Hıla'i, el-Fevâ'idü's-şihâḥ 'alâ şarḥi'l-İmâmeyn, Ḥumâsiyyâtü Ebi'l-Hasan (Ahmed b. Muhammed) b. en-Nekûr, el-İcâzât ve mezâhibühâ, el-Keşf 'an eḥādîsi's-Şihâb ve ma'rifetü'l-ḥaṭa' fihâ ve's-şavâb, el-Lübâbü'l-müretteb 'ale'l-hurûfi ve'l-ebvâb, Ma'rifetü men lem yuḥrec lehü fi's-Şaḥîḥayn illâ ḥadîs vâhid mine's-şahâbe, Esâmî mâ iştemele 'aleyhi's-Şaḥîḥân, Muvâfakâtü'l-Buḥârî ve Müslim* (iki cüz), *Ma'rifetü meşâyiḥi'l-İmâmeyni'lezeyn uḥricâ 'anhüm fi's-Şaḥîḥayn* (iki cüz), *el-Menşûr* (Zehebî, müellifin seyahat hâtıralarını kaleme aldığı anlaşılan bu eserden uzunca bir nakil yapmıştır [Târîḥu'l-İslâm, s. 175-179]), *Mes'elletü'l-ibâḥa ve'l-istibâḥa, el-Mişbâḥ fi eṭrâfi eḥādîsi'l-mesânidi's-sitte, Mu'cemü'l-bilâd* (iki cüz), *Müsnedü Ebi Leylâ el-Ca'dî, en-Nâsiḥ ve'l-mensûḥ,*

Ref'u'l-kırâtâs sıyâneten limâ fihi mine'l-ednâs, er-Rubâ'iyât min rivâyeti's-şahâbe ba'zihim 'an ba'z, Taşḥiḥu'l-ilel, Târîḥu ehli's-Şâm ve ma'rifetü'l-e'imme minhüm ve'l-a'lâm (iki cilt), *Tekmiletü'l-Kâmil li'bn 'Adî, Telḥîşü'l-Kâmil li'bn 'Adî, Terâcimü'l-cerḥ ve't-ta'dîl li'd-Dârekuṭni, el-Yevâkîṭ el-muḥrec 'ale'l-ittifâḳ ve't-teferrüd* (on cüz), *Zikrû't-turuḳi'l-âliye ile'l-Buḥârî ve Müslim* (sekiz cüz).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kayserânî, *Şafvetü't-taṣavvuf* (nşr. Gâde el-Mukaddem Adre), Beyrut 1416/1995, neşredenin girişi, s. 13-40; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), XVII, 136-138; a.mlf., *Telbîsü İblîs* (nşr. M. Münîr ed-Dimaşki), Kahire 1368, s. 237-243; İbn Nukta, *et-Takyîd li-ma'rifeti ruvâti's-sünen ve'l-mesânidi* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1408/1988, s. 68-69; Sibî İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/1, s. 49-50; İbn Manzûr, *Muḥtaşaru Târîḥi Dimaşk*, XXII, 247; İbn Abdülhâdî, *'Ulemâ'ü'l-ḥadîs*, IV, 13-17; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 361-371; XX, 503-504; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, IV, 1242-1245; a.mlf., *Târîḥu'l-İslâm: sene 501-520*, s. 168-181; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 587; Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî, *el-Müstefâd min Zeyli Târîḥi Bağdâd* (nşr. Muhammed Mevlûd Halef), Beyrut 1406/1986, s. 112-115; Safedî, *el-Vâfi*, III, 166-168; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, III, 195-196; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 176-177; İbnü'l-Mülâkkin, *Ṭabaḳâtü'l-evliyâ* (nşr. Nûreddin Şerîbe), Kahire 1393/1973, s. 316-318; Makrîzî, *el-Mukaffa'ul-kebir* (nşr. Muhammed el-Ya'îlavî), Beyrut 1411/1991, s. 734-742; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân* (nşr. Muhammed Abdurrahman el-Marâşlî), Beyrut 1416/1995, VI, 198-205; Süyûtî, *Ṭabaḳâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 452-453; *Keşfü'z-zunûn*, I, 88, 116, 180, 393, 608; II, 1047, 1079, 1208, 1584, 1637; Siddîk Hasan Han, *et-Tacû'l-mükellel* (nşr. Abdülhakîm Şerefeddin), Beyrut 1404/1983, s. 117-118; Serkis, *Mu'cem*, I, 221-222; Brockelmann, *GAL*, I, 436; *Suppl.*, I, 603; Yûsuf el-İş, *Fihri's maḥṭûṭâtî Dâri'l-kütüb-i'Zâhiriyye: Târîḥ ve mülḥakâtüh*, Dimaşk 1366/1947, s. 194, 209-210; *Hedîyyetü'l-ârifîn*, II, 82-83; Sezgin, *GAS*, I, 131, 141, 208, 217, 225, 230; Muhammed İsmâ Arrâr el-Hüseynî, *İthâfû'l-kârî bi-ma'rifeti cühûd ve a'mâli'l-'ulemâ' 'alâ Şaḥîḥi'l-Buḥârî*, Dimaşk 1407/1987, s. 265-266; Cezzâr, *Medâḥilü'l-mü'ellifîn*, III, 1322-1323; Ebü'l-Vefâ Mustafa el-Merâgî, "Kitâbü's-Semâ' li'bnî'l-Kayserânî", *ME*, XL/3 (1969), s. 228-232; Abdurrahman b. Abdülcebâr el-Ferivâî, "el-Hâfız Muhammed b. Tâhir el-Makdisî: Hayâtühü ve âşâruh", *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, XXXV/2, İslâmâbâd 1999, s. 5-48; J. Schacht, "İbn al-Kaysarânî", *Et' (Fr.)*, III, 844-845; Necib Mâyil-i Herevî, "İbn Kayserânî", *DMBİ*, IV, 494-496; M. Yaşar Kandemir, "Etrâf", *DİA*, XI, 499.

M. YAŞAR KANDEMİR

İBNÜ'L-KELBÎ

(bk. KELBÎ, Hişâm b. Muhammed).

İBNÜ'L-KEREKÎ

(ابن الكركي)

Ebü'l-Vefâ (Ebü'l-Fazl)

Burhânüddin İbrâhîm b. Abdurrahmân
b. Muhammed el-Kerekî el-Kâhîrî
(ö. 922/1516)

Hanefî fakîhi.

Aslen Ürdün'ün doğusundaki Kerek'ten olup 9 Ramazan 835 (10 Mayıs 1432) tarihinde Kahire'de doğdu. Mukrî olan babası Abdurrahman el-Kerekî İbn Tolun Camii'nin imamı idi. Aynı zamanda Atabeg Yeşbeg'in imamlığını yapıyor ve câriyelerine ders veriyordu. Yeşbeg, Çerkez asıllı câriyelerinden birini onunla evlendirdi ve İbrâhîm bu hanımdan doğdu (Sehâvî, IV, 124). Alemüddin Sâlih b. Ömer el-Bulkinî, İbn Hacer el-Askalânî, Alâeddin el-Kalkaşendî, Sa'deddin İbnü'd-Deyrî, Emînüddin el-Aksarâyî, Takıyyüddin eş-Şümunnî, İbnü'l-Hümâm, Şemseddin es-Sehâvî ve Muhyiddin Kâfiyeci gibi birçok âlimden ders ve icâzet alan İbnü'l-Kerekî, Kur'an-ı Kerim'i ve çeşitli ilim dallarına ait temel metinleri ezberledi. Ayrıca Zeynüddin ez-Zerkeşî, İzzeddin Abdüsselâm el-Bağdâdî ve Şehâbeddin İbnü'l-Attâr'dan hadis okudu.

Fıkıh, hadis, tefsir, kıraat, Arap dili ve edebiyatı alanlarında yetişen İbnü'l-Kerekî, Türkçe bilmesi sayesinde Memlûk sultanlarına yakın olma imkânı buldu. Kayıtbay'ın emirliği sırasında onunla dostluk kurdu ve özel imamı oldu. Kayıtbay'ın tahata çıkmasından (872/1468) sonra bu yakınlık daha da güçlendi. Birçok medresede müderrislik, hitabet ve meşihatlık görevleri yanında İbn Tolun Camii'nde imamlık görevine getirildi. Büyük maddî imkânlarla kavuştu. Dimaşk, Halep, Kudüs ve Haremeyn seferlerinde sultanın yanında bulundu. Mekke medresesinde görev almayı talep ettiği halde sultan onu yanından ayırmak istemediği için bu talebini kabul etmedi. Ancak 886 (1481) yılında bir olay üzerine sultan İbnü'l-Kerekî'nin huzuruna girmesini yasakladı. İbnü'l-Kerekî bundan sonraki hayatını evinde ders okutmak ve fetva vermekle geçirdi. Bu sırada üç defa hacca gitti. 898'de (1493) tekrar imamlık görevine getirildi. Bir yıl sonra da hadis hocası olarak Eşrefiyye Medresesi müderrisliğine tayin edildi. Kayıtbay'ın oğlu Nâsirüddin Muhammed zamanında 903'te (1497) Hanefî başkadı-

lığına getirilen İbnü'l-Kerekî üç yıl sonra azledildi. Sultan Kansu Gavri döneminde kendisine yeniden bu görev teklif edildiye de kabul etmedi. İbnü'l-Kerekî, 5 Şaban 922 (3 Eylül 1516) tarihinde evinin önündeki havuzdan abdest alırken havuza düştü ve boğularak öldü; Sultan Kayırbay'ın kabrinin yakınındaki Atabeg Türbesi'ne defnedildi.

Eserleri. İbnü'l-Kerekî'nin kaynaklarda sadece üç eserinin adı geçmektedir. Kısaca *el-Feyz* veya *Fetâvâ* olarak da anılan *Feyzü'l-mevla'l-kerîm 'alâ 'abdihi İbrâhîm*, Hanefî fıkına dair klasik sistematîğe uyularak kaleme alınmış bir fetva kitabıdır. İstanbul kütüphanelerinde çeşitli yazma nüshaları mevcut olup (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 956, Yenicami, nr. 649, 650, 651, Fâtih, nr. 2396, Esad Efendi, nr. 1113, Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 407, 652, Damad İbrâhîm Paşa, nr. 712, Hamidiye, nr. 604, Hafîd Efendi, nr. 104, Turhan Vâlide Sultan, nr. 169, Ayasofya, nr. 1574, Beşir Ağa, nr. 323; TSMK, III. Ahmed, nr. 1147) Yale Üniversitesi Kütüphanesi'nde *Mecmû'u'l-mesâ'il* adıyla kayıtlı (nr. A-150) eser de bu kitap olmalıdır. Kaynaklarda onun İbn Hişâm en-Nahvî'nin *Evâhu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik (et-Tavâzih)* adlı eserine bir hâşiye yazdığı belirtilmekte, Bibliothèque Nationale'de tarihe dair bir çalışmasının bulunduğu haber verilmektedir (De Slane, s. 345). İbnü'l-Kerekî, Celâleddin es-Süyûtî ile çeşitli konularda tartışmış, Süyûtî ona reddiye olarak *el-Cevâbü'z-zekâ 'an kumâmeti İbni'l-Kerekî, es-Sârimü'l-Hindeki fî 'unuğu İbni'l-Kerekî ve Tarazü'l-âmâme fî t-tefrika beyne'l-makâme ve'l-kumâme* adlı risâleleri kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *ed-Davû'l-lâmi'*, I, 59-64; IV, 124; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, I, 204-205; Abdülkâdir el-Ayderûsî, *en-Nurü's-sâfir*, s. 101-103; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, I, 112; *Keşfü'z-zunûn*, I, 155; II, 1304-1305; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 102-104; De Slane, *Catalogue des manuscrits arabes de la Bibliothèque Nationale*, Paris 1883-95, s. 345; Brockelmann, *GAL*, II, 101; *Suppl.*, II, 95; L. Nemoy, *Arabic Manuscripts in the Yale University Library*, Copenhagen 1956, s. 101; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, I, 46; Karatay, *Arapça Yazmalar*, II, 565; Mustafa Muhammed eş-Şek'a, *Celâüddîn es-Süyûtî*, Kahire 1401/1981, s. 98-101; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 46; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 110; Kahlâr Mu-kimî, "İbn Kerekî", *DMBİ*, IV, 518.

KEMAL YILDIZ

İBNÜ'L-KEYYÂL

(ابن الكيال)

Ebü'l-Berekât Zeynüddin
Muhammed (Berekât) b. Ahmed
b. Muhammed el-Hatîb ed-Dimaşkî
(ö. 929/1523)

Muhaddis, vâiz ve hatip.

863'te (1459) doğdu. Ticaretle uğraştığından İbnü'l-Keyyâl (Keyyâl) lakabı ile şöhret buldu. Kendisine "ez-Zehabiyyü's-sagîr" dendiği de belirtilmektedir. Ticarette işleri kötü gidince ilme yöneldi. Kendisinden uzun yıllar istifade ettiği hocası, Hanbelî iken Şâfiî mezhebine geçen Burhâneddin İbrâhîm b. Muhammed en-Nâcî'dir. Buhârî'nin *el-Câmi'u's-sahîh*'i ile kendi eserlerini ondan okudu. Hocasının vefatından sonra yerini aldı; Şam Emeviyye Camii'nde uzun yıllar hadis okuttu ve vaaz etti. Mescid-i Aksâ, Câmiu'l-Cevze ve Sâbûniyye'de de vâizlik ve hatiplik görevinde bulundu. Hitabet alanındaki başarısı sebebiyle "Hatîb" lakabıyla anıldı. Öğullarından fakih Şemseddin İbnü'l-Keyyâl Şam'da Şâfiî kadılığı yapmıştır.

İbnü'l-Keyyâl, İskâf diye bilinen Şeyh Ömer el-Ukaybî'ye bağlı müridlerin sokaklarda cehri zikir yapmalarını doğru bulmadığını söylediğinden şeyhi seven bazı kimseler ona düşman oldular. Sabah namazı için Emeviyye Camii'ne giderken iki mürid yolunu keserek kendisini dövdü. Vücudu ağır şekilde hırpalanan İbnü'l-Keyyâl 8 Rebülevvel 929'da (25 Ocak 1523) vefat etti ve Bâbüssagîr Kabristanı'na defnedildi. İbn Tolun, İbnü'l-Keyyâl'in *el-Cevâhirü'z-zevâhî* ve *el-Encümü'z-zevâhî* adlı eserlerini gördükten sonra onun Arapça bilgisinin az olduğu kanaatine vardığını ifade etmiştir (Gazzî, I, 165). *el-Kevâkibü'n-neyyirât*'ta diğer müelliflerden ictibas ettiği kısımları kendi ifadesi gibi sunduğu şeklindeki tesbit de (İbnü'l-Keyyâl, neşredeninin girişi, s. 39) İbn Tolun'u teyit etmektedir.

Eserleri. İbnü'l-Keyyâl'in günümüze ulaştığı bilinen tek eseri *el-Kevâkibü'n-neyyirât fî ma'rifeti men ihtelağa mine'r-ruvâtî's-sikât* adını taşımaktadır. Eserde, başta *Kütüb-i Sitte* râvileri olmak üzere ömürlerinin sonuna doğru hâfızaları zayıfladığı için bildiklerini karıştırdıkları veya unuttukları ileri sürülen yetmiş kadar sika râvinin biyografileri alfabetik olarak ele alınmıştır. Bağdat'ta el-Mektebetü'l-Kâdiriyye'de bulunan (nr. 1238 [1722]) müellif hattı olması muhte-

mel tek nüshasını esas alarak eser üzerinde yüksek lisans tezi hazırlayan (1397/1977, Câmîatü Ümmi'l-kurâ külliyyetü's-şerîa ed-dirâsâtü'l-ulyâ eş-şer'iyye [Mekke]) ve daha sonra eseri yayımlayan (Mekke - Dimaşk - Beyrut 1401/1981) Abdülkayyûm Abdürabbinnebi, bu biyografiler arasına alınması gereken başka isimler de bulunduğunu, müellifin, güvenilir olup olmadığı tartışılan bazı kimsele-ri hâfıza kaybına uğramadan önce sika gibi gösterdiğini, konuyla ilgili çok az kaynağa başvurduğunu, naklettiği görüşlerin kime ait olduğunu açıklamadığından bunların kendi görüşü imiş gibi anlaşıldığını belirtmiştir. Eser, bu neşrin metni esas alınmak suretiyle Kemâl Yûsuf el-Hût (Beyrut 1407/1987), Hamdî Abdülme-cîd es-Silefî (Kahire 1401; Beyrut 1407) ve Ömer b. Garâme el-Amravî (Beyrut 1415/1995) tarafından da neşredilmiştir.

İbnü'l-Keyyâl'in bunun dışında vaaz ve irşad konusunda *Hayâtü'l-kulûb ve neylü'l-matlûb*, ayrıca *Esne'l-makâsîd fî ma'rifeti hukûkî'l-veled 'ale'l-vâlid, el-Cevâhirü'z-zevâhî, el-Encümü'z-zevâhî fî tahrimî'l-kırâ'ati bi-lühûni ehli'l-fısk ve'l-kebâr* adlı eserlerinin bulunduğu, Şehredâr b. Şîrûye ed-Deylemî'nin *Müsnedü'l-Firdevs bi-me'sûri'l-hi-âb*'ının tahrîcini yaptığı kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Keyyâl, *el-Kevâkibü'n-neyyirât* (nşr. Abdülkayyûm Abdürabbinnebi), Dimaşk 1401/1981, neşredeninin girişi, s. 23-53; İbn Tolun, *Müfâkehetü'l-hillân fî havâdisi'z-zamân* (nşr. Muhammed Mustafa), Kahire 1962, II, 63; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, I, 165-167; Şerefeddin Mûsâ b. Yûsuf el-Ensârî, *Nüzhetü'l-hâtır ve behcetü'n-nâzir*, Dimaşk 1991, I, 150; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 164; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 231; *İzâhu'l-meknûn*, I, 131; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, III, 41; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), II, 49; Cezzâr, *Medâhilü'l-mü'ellifin*, III, 1398-1400; İbrâhim ed-De'rûbî, "Mahtûâtü'l-Mektebeti'l-Kâdiriyye", *MMİr.*, VI (1375), s. 225.

İBRAHİM HATİBOĞLU

İBNÜ'L-KİFTÎ

(ابن الكفتي)

Ebü'l-Hasen Cemâlüddin Ali
b. Yûsuf b. İbrâhîm b. Abdilvâhid
eş-Şeybânî el-Kiftî
(ö. 646/1248)

Kültür tarihçisi ve devlet adamı.

568'de (1173) Yukarı Mısır bölgesinde-ki Kift şehrinde kültürlü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Kâdi'l-Eşref Yûsuf kâtip ve münşî idi. Küçük yaş-